

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

TAMARA AZINOVIĆ

**Vprašanja ob slovenščini kot učnem jeziku in učnem
predmetu na jeseniških šolah**

Diplomsko delo

Mentorica doc. dr. Nataša Pirih Svetina

Univerzitetni študijski program
prve stopnje: Slovenistika

Ljubljana, 2014

Zahvala

Iskreno se zahvaljujem mentorici doc. dr. Nataši Pirih Svetina za strokovne nasvete, usmerjanje in potrpežljivost med nastajanjem diplomske naloge.

Hvala učiteljici Bojani Frank in profesorici Maji Otovič za čas, odgovore in vso pomoč, ki sta mi jih nudili.

Zahvaljujem se tudi družini za spodbudo, potrpežljivost ter razumevanje med študijem in med pisanjem diplomske naloge.

Izvleček

Vprašanja ob slovenščini kot učnem jeziku in učnem predmetu na jeseniških šolah

Jesenice so priseljsko mesto, ki je že dolgo končni cilj priseljencev iz držav bivše Jugoslavije. To je tudi razlog, zaradi katerega se osnovne šole na Jesenicah soočajo z vprašanjem neznanja in usvajanja slovenščine pri otrocih s priseljskim ozadjem. Dve jeseniški osnovni šoli, ki jih je diplomsko delo zaobjelo, sta zelo dobro organizirani v nudenju učne pomoči tem otrokom, ne glede na to, da ena šola (OŠ Toneta Čufarja) stoji v centru mesta, druga pa na obrobju, v bolj ruralnem okolju. Nudita različne oblike učne pomoči, ki so v večini usmerjene prav v usvajanje slovenščine, organizirata medvrstniško pomoč, dobro je tudi sodelovanje učiteljskega zbora in staršev. Učitelji zato opažajo dobre rezultate pri učenju slovenščine kot drugega jezika pri osnovnošolskih otrocih s priseljskim ozadjem, čeprav problem z jezikom na Jesenicah ostaja.

Ključne besede: slovenščina kot drugi jezik, otroci s priseljskim ozadjem, učna pomoč, integracija.

Abstract

Issues concerning Slovene as the language of instruction and school subject in schools in Jesenice

Jesenice is an immigrant town, which has long been the target destination for immigrants from former Yugoslavia. This is also the reason why Jesenice elementary schools are faced with the issue of illiteracy and difficulties in learning Slovene in children with an immigrant background. Two primary schools in Jesenice, which the thesis included in the research, are very well organised in providing extra learning support to these children, irrespective of the fact that one school (Tone Čufar Primary School) is located in the town's centre and the other on the outskirts, in a more rural environment. Both schools use various creative approaches to extra learning support, mostly focused on learning Slovene, and also organise peer support. Cooperation between the teaching staff and parents also proved to be helpful. Teachers are therefore observing good results from primary school students with an immigrant background

who are learning Slovene as a second language, but nevertheless the language issues still remain in Jesenice.

Keywords: Slovene as a second language, children with an immigrant background, learning support, integration.

Kazalo

| | |
|---|----|
| 1. Uvod | 1 |
| 2. Priseljenci..... | 3 |
| 2.1. Kategorizacija priseljencev | 3 |
| 2.2. Država izvora..... | 5 |
| 3. Pogoji izobraževanja..... | 5 |
| 4. Dodatna učna pomoč | 6 |
| 4.1. Dodatni pouk slovenščine | 7 |
| 4.2. Individualni učni načrt | 7 |
| 4.3. Ocenjevanja znanja pri otrocih s priseljskim ozadjem | 8 |
| 5. Dodatna izobraževanja učiteljev | 9 |
| 6. Posledice slabega znanja slovenščine | 9 |
| 7. Integrativnost okolja | 10 |
| 8. Medkulturnost | 11 |
| 9. Osnovna šola Toneta Čufarja | 12 |
| 9.1. Medvrstniška pomoč | 13 |
| 9.2. Medkulturnost..... | 14 |
| 9.3. Oblike učne pomoči | 14 |
| 9.4. Prilagojeno ocenjevanje | 16 |
| 9.5. Učni pripomočki | 16 |
| 9.6. Dodatna izobraževanja za učitelje | 16 |
| 9.7. Sodelovanje | 17 |
| 9.8. Sklep..... | 18 |
| 10. Osnovna šola Koroška Bela | 18 |
| 10.1. Medvrstniška pomoč | 19 |
| 10.2. Medkulturnost..... | 20 |
| 10.3. Oblike učne pomoči | 20 |

| | |
|---|----|
| 10.4. Prilagojeno ocenjevanje | 21 |
| 10.5. Učni pripomočki | 22 |
| 10.6. Dodatna izobraževanja za učitelje | 22 |
| 10.7. Sodelovanje | 22 |
| 10.8. Sklep..... | 23 |
| 11. Zaključek..... | 24 |
| 12. Viri in literatura | 25 |

1. Uvod

V obdobju od 50. let prejšnjega stoletja se je na današnje slovensko ozemlje (predvsem v večja industrijska mesta) priselila množica pripadnikov južnoslovanskih narodov, torej državljanov nekdanje Jugoslavije oz. kasneje drugih balkanskih držav. V večini so bili to Hrvati (v 50. letih), Muslimani oz. pripadniki islamske skupnosti (v 60. letih), državljani kasnejše Bosne in Hercegovine in Republike Srbije (70. leta), konec 80. let pa tudi že pripadniki drugih narodov. Večinoma je šlo za ekonomske imigracije. Kasneje, po letu 1991, oz. po osamosvojitvi, se je spremenila narava teh imigracij, saj so bile povezane predvsem z vojno na območju nekdanje Jugoslavije. V Slovenijo so se v tem času zaradi vojne zatekli predvsem iz Bosne in Hercegovine (Dolenc 2007: 73–99).

O tej tematiki bi se dalo veliko povedati tudi na primeru mesta Jesenic, ki so že skoraj pregovorno priseljsko mesto. Do velikega priseljevanja na Jesenice je prišlo zaradi hitrega razvoja nove tovarne (Železarne Jesenice), ki je potrebovala delovno silo. Sem so se delavci priseljevali že kmalu po drugi svetovni vojni, največ pa jih je prišlo v začetku 80. let. Prevladovali so priseljenci iz Bosne in Hercegovine, sledili so jim Hrvatje, manj pa je bilo Srbov, Črnogorcev in Makedoncev (Praprotnik 2007: 70). Kasneje, v času osamosvojitve, pa so Jesenice postale azil za mnoge begunce, ki so se tu združili z družino. Govorimo lahko torej o ekonomskih in političnih razlogih za priseljevanje. Čeprav je danes novih priseljencev iz teh držav manj – če že, lahko govorimo o priseljencih druge in tretje generacije¹ – pa je problem z integracijo teh priseljencev še vedno pereč.

Kot prebivalki mesta oz. Občine Jesenice, slovenistki in bodoči profesorici, pa tudi priseljenki tretje generacije, mi je problem z integracijo znan, pri čemer imam v mislih predvsem težave s slovenskim jezikom kot učnim jezikom in učnim predmetom. Diplomsko delo se bo zato osredotočilo na reševanje teh težav, kot ga predlagajo strokovnjaki, in na realno stanje, kot se kaže na Jesenicah oz. na osnovnih šolah v Občini Jesenice. V delu se ne bom ukvarjala s problemi integracije, (ne)sprejemanja in asimilacije tujcev v domači občini; osredotočila se

¹ Pod pojmom druga oz. tretja generacija priseljencev razumemo osebe, ki so bile rojene v Republiki Sloveniji in imajo slovensko državljanstvo, so bili pa v tujini rojeni njihovi starši (vsaj eden od staršev) ali stari starši (Strategija 2007: 8). Drugo generacijo lahko predstavljajo tudi tisti, ki so se v Slovenijo preselili v zgodnjem otroštvu, v obdobju pred osnovnošolskim izobraževanjem.

bom zgolj na reševanje jezikovnih težav v osnovnih šolah pri učencih, ki izvirajo iz t.i. tretjih držav², natančneje iz držav bivše Jugoslavije.

Pri teoretičnem delu se bom oprla predvsem na slovensko šolsko politiko; zanimalo me bo, kako razni pravilniki, zakoni in resolucije predlagajo reševanje tovrstnih jezikovnih težav in pa tudi, kakšno je stališče raznih strokovnjakov (sociologi, slovenisti, psihologi ipd.), ki so sicer sodelovali že pri oblikovanju zgoraj omenjenih zakonov, resolucij itd.. V drugem, bolj praktičnem delu, se bom osredotočila na dejansko stanje oz. na praktično upoštevanje/neupoštevanje »pravilnega« reševanja težav s slovenskim jezikom. Ker bo moj poklicni fokus tudi kasneje na osnovnošolskih in srednješolskih otrocih, se bom osredotočila na dve osnovni šoli v Občini Jesenice, to sta Osnovna šola Toneta Čufarja in Osnovna šola Koroška Bela. Naredila bom primerjavo med šolama, od katerih ena stoji v samem centru mesta, druga pa v deloma ruralnem okolju izven mestnega jedra.

Zanimalo me bo torej, kakšne možnosti nudijo država in šole same (v obliki tečajev, izobraževanj za učitelje ipd.), kakšno je realno reševanje težav s priseljenci, koliko ur posvetijo temu itd., vse skupaj pa bo seveda podprto s teoretično podlago. Zaradi dokaj strogega varovanja podatkov o konkretnih številkah ne bo govora; ne bo torej znano, koliko je otrok s priseljskim ozadjem³, katere generacije so, in kateri so njihovi materni jeziki, podala bom samo grobo oceno o tistih, ki so potrebni dodatnega izobraževanja. Pri odgovorih na vprašanja sta mi pomagali učiteljica razrednega pouka na Osnovni šoli Toneta Čufarja in učiteljica slovenščine na Osnovni šoli Koroška Bela. Obe sta izkušeni pedagoginji, ki sta dobro seznanjeni s celotno situacijo v vseh treh obdobjih osnovnošolskega izobraževanja na jeseniških osnovnih šolah⁴. Poznata tudi spremembe, ki so se na tem področju dogajale skozi čas, tako da lahko po njunih besedah v grobem izrišem tudi razmerje preteklost – sedanjost. Vprašanj in odgovorov ne bom podajala v obliki intervjuja ali ankete, vse skupaj bom raje povezala v neko strnjeno celoto, ki bo dala pregled nad celotno situacijo. Skušala bom podati še lastno vrednotenje stanja na jeseniških osnovnih šolah.

² Tretje države so po Zakonu o tujcih pravno opredeljene kot tiste države, ki niso članice Evropske unije (vse, ne samo države bivše Jugoslavije) (Bešter, Medvešček 2010: 8). Takšno poimenovanje je nevtravno, čeprav ima rahlo negativen podton (v smislu tretjerazrednega).

³ Pod pojmom otrok s priseljskim ozadjem razumem bodisi otroke prve, druge ali tretje generacije priseljencev, ki imajo slovensko državljanstvo, bodisi nove priseljence, ki še niso pridobili slovenskega državljanstva. Tem otrokom je skupno predvsem to, da jim slovenščina ni materni jezik.

⁴ Diplomsko delo ne obravnava situacije na Osnovni šoli Prežihovega Voranca in Osnovni šoli Poldeta Stražišarja – prva ima podobno situacijo kot Osnovna šola Toneta Čufarja, druga šola pa je prilagojena otrokom s posebnimi potrebami.

2. Priseljenci

Glede na sliko prebivalstva v Republiki Sloveniji je jasno, da je v slovenski izobraževalni sistem vključena množica tujcev, ki jim slovenščina ni prvi, oziroma materni jezik. Ti tujci so bodisi priseljenci oz. otroci priseljencev bodisi begunci, prosilci za azil ali osebe z začasno zaščito. Pri tem je potrebno najprej opredeliti posamezne pojme, saj nas bo razdelitev t.i. priseljencev zanimala tudi na konkretnem območju Jesenic.

2.1. Kategorizacija priseljencev

Priseljenci so v Republiki Sloveniji glede na zakonodajo razdeljeni v pet skupin. Prvo skupino predstavljajo priseljenci prve, druge ali tretje generacije iz t.i. tretjih držav. Priseljenci prve generacije so bili rojeni v tujini⁵ in so v času bivanja v Sloveniji že pridobili slovensko državljanstvo, drugo in tretjo generacijo pa predstavljajo njihovi potomci, ki so bili bodisi rojeni v Sloveniji bodisi so se sem preselili v zgodnjem otroštvu. Prvi skupini prvega jezika ne predstavlja slovenščina. Problem je v dejstvu, da so v šolah oblike pomoči ponujene predvsem priseljskim otrokom, ki so se v Republiko Slovenijo preselili šele pred kratkim, enake pozornosti pa ne zakonodaja ne šolstvo ne predvidevata za otroke, ki so bili sicer rojeni v Sloveniji, se pa zaradi domačih razmer (doma uporabljajo svoj materni jezik, kar utegne zavirati usvajanje slovenskega jezika) srečujejo s podobnimi težavami kot novi prišleki (Medvešek, Bešter 2010: 206). Ko govorimo o Jesenicah, je gotovo najbolj številčna prav ta skupina, predvsem zaradi že omenjenih ekonomskih in političnih emigracij iz nekdanje Jugoslavije na območje današnje Republike Slovenije. Intervjuji s pedagoginjami bodo pojasnili, koliko pozornosti se dejansko posveča tem otrokom.

Drugo skupino predstavljajo t.i. tipični priseljenci, ki nimajo slovenskega državljanstva, imajo pa bodisi začasno bodisi stalno dovoljenje za bivanje v Republiki Sloveniji (Strategija 2007: 8). Takšnih priseljencev je na Jesenicah manj, vsekakor pa je malo osnovnošolskih otrok iz tretjih držav s tem statusom. S tem je povezano predvsem dejstvo, da je večina priseljencev iz držav bivše Jugoslavije na to območje prišla do sredine 90. let, kasneje pa se je količina

⁵ V Slovenijo so se preselili po petnajstem letu starosti (osnovnošolskega izobraževanja niso opravljali v Sloveniji) (Halilović 2011: 8).

tovrstnih priseljencev zmanjšala oz. so na območje Republike Slovenije prihajali tudi državljani drugih držav, ne le iz bivše Jugoslavije.

V tretjo skupino štejemo t.i. prisilne priseljence, to so osebe z začasno zaščito, prosilci za azil in begunci. Prvi so osebe, ki jim je zaradi vojne, okupacije, kršitev človekovih pravic oz. ogrožanja življenja onemogočena pot v državo izvora, drugi so zaradi takšnih razmer že vložili prošnjo za azil, tretjim pa je bila že priznana pravica do azila v Republiki Sloveniji (Strategija 2007: 8). Po podatkih iz leta 2007 oseb z začasno zaščito v Sloveniji ni, lahko pa o vseh treh skupinah v Republiki Sloveniji govorimo predvsem v času razpada Jugoslavije.

Četrta in peta skupina priseljencev se nanašata konkretno na državljane držav Evropske unije in pa na otroke slovenskih izseljencev in zdomcev, ki so se vrnili v domovino (Strategija 2007: 8). Ti kategoriji priseljencev za naše potrebe nista relevantni. V to skupino bi sicer po novem vključili priseljence hrvaškega izvora, a jih bomo za potrebe diplomskega dela šteli v eno izmed prvih treh skupin.

Kategorizacija priseljencev je resda bolj stvar politike, a jo je potrebno omeniti zaradi dejstva, da se skupine priseljencev razlikujejo po različnih stopnjah znanja slovenščine. Predvidevamo lahko, da predvsem druga in tretja generacija priseljencev vsaj delno že obvladata slovenski jezik⁶, oz. da lahko prihaja do pojava vmesnega jezika, ki ima značilnosti prvega in drugega jezika. Za prvo generacijo priseljencev (ne glede na to ali imajo slovensko državljanstvo ali ne) se predpostavlja, da slovenskega jezika ne obvladajo⁷, kar pomeni, da jim je oteženo tudi vključevanje v širše socialno okolje.

Zato je za posamezne skupine potrebno posebno načrtovanje dodatnega pouka slovenskega jezika ali celo pouka v najbolj splošnem pomenu besede. V nadaljevanju me bo torej zanimalo, koliko je (dodatni) pouk zares prilagojen ciljni skupini in ali gre na jeseniških osnovnih šolah za prilagojene skupine, ali za splošen dodaten pouk, ponujen vsem, ki imajo težave s slovenskim jezikom.

⁶ Priseljenci druge in tretje generacije so že vključeni v predšolsko in osnovnošolsko izobraževanje v Republiki Sloveniji.

⁷ S slovenščino so se prvič srečali ob priselitvi v Slovenijo; otrokom je omogočeno sistematično usvajanje jezika, medtem ko odrasli te možnosti niso imeli – posledica tega so različne stopnje vmesnega jezika.

2.2. Država izvora

Po raziskavah Statističnega urada Republike Slovenije v Sloveniji še vedno prevladuje število priseljencev iz držav bivše Jugoslavije. Na prvem mestu so priseljenci iz Bosne in Hercegovine, sledijo ji tisti iz Hrvaške, Srbije in Makedonije, na zadnjem mestu pa so priseljenci iz Črne Gore in Kosova. Njihovo znanje slovenščine je vprašljivo, ne glede na to ali so pridobili slovensko državljanstvo ali ne⁸. Za Jesenice natančnejši podatki o priseljenicah niso dosegljivi, so pa Jesenice ena izmed desetih občin, v katerih živi največ priseljencev iz tretjih držav⁹ (Statistični urad Republike Slovenije).

3. Pogoji izobraževanja

Po slovenski zakonodaji naj bi imeli vsi otroci, ki bivajo v Republiki Sloveniji, omogočene enake možnosti za izobrazbo, torej je njihov pravni status izenačen. To pomeni, da se z vpisom v vzgojno-izobraževalne ustanove ohranijo njihove temeljne človekove pravice, ne glede na spol, veroizpoved, narodnost ali fizične lastnosti. Za naše potrebe je najpomembneje vedeti, da imajo uradno otroci v Republiki Sloveniji živečih tujih državljanov enake možnosti in pravice do vključevanja v osnovne šole, in sicer pod istimi pogoji kot otroci slovenskih državljanov (Strategija 2007: 4). Razmere pa so zaradi težav z jezikom, ki ni le učni jezik, pač pa tudi jezik socialnega okolja, v katerega naj bi se priseljenec sčasoma vključil, precej spremenjene in otežene. Ključni problem z jezikom je težje spremljanje pouka, seveda pa tudi moteno vključevanje v širše socialno okolje. Za lažje in hitrejše vključevanje v to okolje in predvsem v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem, zato slovenska zakonodaja predvideva nekaj ukrepov.

⁸ Slovensko državljanstvo ima dve tretjini priseljencev iz tretjih držav (Statistični urad Republike Slovenije). Za pridobitev državljanstva je sicer potrebno dokazati, da tujci obvladajo slovenski jezik za potrebe vsakdanjega sporazumevanja, kar dokažejo s spričevalom o uspešno opravljenem izpitu iz znanja slovenščine na osnovni ravni (Informacije za tujce), vendar državljanstvo še ne pomeni zadostnega znanja slovenščine, hkrati pa lahko slovenščino že obvladajo osebe, ki so še brez državljanstva.

⁹ Kar tretjina vseh priseljencev iz tretjih držav živi v desetih občinah (Maribor, Kranj, Celje, Velenje, Jesenice, Novo mesto, Nova Gorica, Ljubljana, Koper, Izola) (Statistični urad Republike Slovenije).

4. Dodatna učna pomoč

Slovenska šolska politika ima do vprašanja dodatnega pouka zelo površen odnos. 8. člen Zakona o osnovni šoli predvideva dopolnilno izobraževanje: »Za otroke slovenskih državljanov, ki prebivajo v Republiki Sloveniji in katerih materni jezik ni slovenski jezik, se v skladu z mednarodnimi pogodbami organizira pouk njihovega maternega jezika in kulture, lahko pa se organizira tudi pouk slovenskega jezika.« (Nav. po Strategija 2007: 31). Pravica do dodatnega pouka je sicer v splošnih zakonih (ne pa tudi v zakonih o šolstvu in izobraževanju) izražena pri vseh skupinah priseljencev, a je neopredeljena (glede na število ur itd.) (Strategija 2007: 12). Prav tako obseg ur in oblika učne pomoči variirata od posameznika do posameznika. Odvisna nista le od kategorije priseljencev, v katero spada otrok, ampak tudi od države izvora. Če je otrok priseljen iz katere od držav bivše Jugoslavije, se zanj predvideva manjše število ur učne pomoči (zaradi jezikovne sorodnosti), kot npr. za otroka iz Kitajske (Bešter, Medvešek 2010: 220).

Učna pomoč, ki naj bi otrokom s priseljenkim ozadjem pomagala usvojiti uradni in učni jezik, je po različnih šolah organizirana različno; lahko poteka v obliki dodatne učne pomoči, dopolnilnega ali dodatnega pouka ali v obliki tečajev. Vse te oblike predvidevajo predvsem usvajanje slovenskega jezika, ki tem otrokom ni prvi, materni jezik (Medvešek, Bešter 2010: 220). Žal se pod pojmom otroka priseljenca oz. otroka s priseljenkim ozadjem v slovenskih osnovnih šolah razume otroka, ki je bil rojen v tujini, v Republiko Slovenijo pa se je preselil pred kratkim in zato nima (zadostnega) znanja slovenskega jezika. Oblike učne pomoči so zato namenjene le njim, pozablja pa se na otroke, ki so bili rojeni v Republiki Sloveniji (gre za drugo ali celo tretjo generacijo priseljencev) (Bešter, Medvešek 2010: 214–215). Problem je tudi v tem, da so posamezne kategorije priseljencev obravnavane različno. Otrokom, ki nimajo zadostnega znanja slovenščine, je ponujena ena ura slovenščine na teden, kar znese največ 35 ur na leto. Ta možnost je navedena le za otroke slovenskih državljanov, katerih materni jezik ni slovenščina, ne pa tudi za otroke brez slovenskega državljanstva, predvideva pa se le za eno šolsko leto (izjemoma se lahko podaljša). Posebej so obravnavani otroci prosilcev za azil, katerim se prvo leto osnovnošolskega izobraževanja v Republiki Sloveniji ponudi individualna in skupinska pomoč v obliki dveh dodatnih tedenskih ur, in pa begunci, ki jim pripada 300 ur dodatnega pouka na leto. Tako majhno število šolskih ur seveda ne more zadoščati za usvojitev jezika; posledično po tej količini ur ne moremo govoriti o neoviranem

sledenju pouku in vključevanju v socialno okolje. Na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport, kjer odločajo o usodi otroka priseljenca v vzgojno-izobraževalnem sistemu Republike Slovenije, se tega zavedajo; povečanja ur naj ne bi dovoljevalo pomanjkanje finančnih sredstev. Ravno zaradi tega so pedagogi odvisni predvsem sami od sebe; ne le zaradi zakonodaje, tudi ker običajno niso najbolj usposobljeni za poučevanje slovenščine kot drugega jezika. Učno pomoč po večini nudijo ali učitelji slovenskega jezika ali učitelji za dodatno učno pomoč, ki so sicer določena izobraževanja opravili, a žal ne zadoščajo. Prav tako dodatna usposobljenost pedagoga ni nujno zagotovilo za kakovostno poučevanje (odvisno od pedagoga do pedagoga) (Bešter, Medvešek 2010: 220–221).

4.1. Dodatni pouk slovenščine

Zelo splošno povedano je za integracijo najpomembnejše orodje znanje jezika, zato med programi, ki so namenjeni podpori otrokom priseljencem, šole najpogosteje izvajajo dodatni pouk slovenščine. Usvajanje in učenje uradnega jezika države priselitve, ki je zato tudi učni jezik in učni predmet, je ena prvih potreb otroka, ki se vključuje v novo šolsko in socialno okolje, ne glede na starost, generacijo in preteklo izobraževanje. Z učenjem slovenščine bi zato v procesu izobraževanja morali začeti že pri predšolski vzgoji (če je to mogoče oz. predvsem pri tu rojenih otrocih priseljencih druge ali tretje generacije). Z ustreznimi kadri bi lahko na tak način izboljšali tudi situacijo v osnovnih šolah. Kurikulum za vrtce sicer predvideva dodatno pozornost za tiste predšolske otroke, ki jim slovenščina ni materni jezik, a žal vzgojitelji niso dodatno usposobljeni za učenje slovenščine kot drugega jezika (Medvešek, Bešter 2010: 217).

4.2. Individualni učni načrt

Zakonske opredelitve pozabljajo, da je vse skupaj potrebno prilagoditi potrebam posameznega učenca, saj so se ti ali v Republiki Sloveniji rodili ali pa sem preselili v različnih obdobjih svojega življenja, z različnimi predznanji slovenskega jezika. Najbolje je zato učni načrt dodatne pomoči pripraviti individualno, saj se samo na tak način uspe spremljati učencev napredek v znanju slovenščine in v integraciji v slovensko izobraževalno in socialno okolje (Bešter, Medvešek 2010: 222).

4.3. Ocenjevanja znanja pri otrocih s priseljskim ozadjem

V zgoraj omenjeni individualni učni načrt morajo pedagogi vključiti še načrt ocenjevanja, ki mora biti prilagojen posameznemu otroku s priseljskim ozadjem. Vendar načrt in še bolj izvedba ocenjevanja za učitelje predstavljata eno večjih težav. Kot razloge, ki pedagogom predstavljajo ovire, lahko omenimo različne stopnje znanja slovenskega jezika, pomanjkanje zakonskih podlag za prilagojeno ocenjevanje, vključitev otrok sredi šolskega leta, neuskklajenost učiteljskega zbora, premajhno število ocen in veliko število šolskih predmetov (predvsem v tretjem triletju), težave pri pisanju testov (zaradi neznanja jezika in s tem povezanim neznanjem snovi) ipd. (Bešter, Medvešek 2010: 226).

Zakonske podlage so tudi glede tega vprašanja ohlapno začrtane; Pravilnik o ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli predvideva prilagojeno ocenjevanje za otroke priseljence. Prilagoditve so odvisne predvsem od otrokovega predznanja slovenskega jezika in se spreminjajo od učenca do učenca. Možnosti so npr. manjše število ocen, spremenjeni oz. prilagojeni roki ocenjevanja znanja, ocenjevanje napredka pri doseganju standardov znanja namesto znanja samega itd.. Takšno ocenjevanje je dovoljeno za obdobje dveh let, zatem otrok izgubi poseben status in je obravnavan kot ostali učenci. Problemi nastopijo pri vprašanju, kje potegniti mejo. Kdaj je manjše število ocen premajhno, koliko je dovoljenih prilagoditev, da je pravično do rednih učencev in otrok s priseljskim ozadjem, in kdaj se lahko slednje upravičeno obravnava enako kot ostale? Pedagogi so pri teh vprašanjih prepuščeni sami sebi in v precejšnji stiski, saj že tako obremenjenih otrok nočejo preveč izpostavljati stresu in pritiskom, hkrati pa se zavedajo, da je to nujno potrebno za boljšo integracijo otrok s priseljskim ozadjem v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem in hkrati v širše socialno okolje (Bešter, Medvešek 2010: 227).

Problem so še povsem neoblikovane strategije sodelovanja celotnega učiteljskega zbora z otroki priseljenci in njihovimi starši, katerih znanje slovenščine je ali pomanjkljivo ali pa sploh ne govorijo slovensko (Strategija 2007: 5–6). Neprimerna je tudi odsotnost učnih pripomočkov, npr. učbenikov za poučevanje slovenščine kot drugega ali tujega jezika, ki bi pomagali tako pedagogu kot otroku pri postopnem usvajanju slovenskega jezika (Strategija 2007: 5–6). Na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport se zavedajo slabe situacije, a zaradi pomanjkanja finančnih sredstev ne morejo priskrbeti primernih učbenikov, delovnih

zvezkov, priročnikov, spletnih strani itd., premalo denarja pa onemogoča tudi povečanje števila dodatnih učnih ur (Bešter, Medvešek 2010: 220).

5. Dodatna izobraževanja učiteljev

Slovenska šolska politika se potrebe po dodatnem izobraževanju učiteljev in ostalega šolskega osebja, ki ima stik z otroki priseljenci (npr. sociologov) zaveda in zato zahteva dodatna izobraževanja za šolske delavce. Ta izobraževanja se v večini nanašajo na potrebe in pravice otrok priseljencev (učijo se prijazne komunikacije s tujci, človekovih pravic itd.), ne pa tudi na konkretno poučevanje šolske snovi oz. slovenskega jezika, katerega znanje je pomembno za uspešno posredovanje in usvajanje te snovi. Nekaj možnosti za izobraževanje¹⁰ je sicer ponujenih, vendar udeležba ni obvezna, pač pa prepuščena potrebam osebja (Bešter, Medvešek 2010: 259). Zato me bo zanimalo, kdo izvaja dodatno učno pomoč na posamezni šoli, kakšna je izobrazba pedagoga in kakšna dodatna izobraževanja, povezana s poučevanjem slovenščine kot drugega jezika, so opravili.

6. Posledice slabega znanja slovenščine

Mednarodne študije, kot je PISA¹¹, kažejo, da v primerjavi z ostalimi učenci otroci s priseljskim ozadjem dosegajo podpovprečne rezultate (Sklepi Sveta z dne 26. novembra 2009 o izobraževanju otrok iz priseljskih družin). To seveda ne pomeni, da otrok že vnaprej dobi predznak slabega učenca, saj nekateri izmed njih dosegajo celo najboljše rezultate, lahko pa splošno govorimo o slabših učnih rezultatih povprečnega otroka s priseljskim ozadjem. Slabi rezultati so povezani ravno z neznanjem slovenskega jezika, to pa vodi k hitrejšemu opuščanju šole, manjši zastopanosti v višjem šolstvu, nižji stopnji kvalificiranosti, slabši poklicni vključenosti itd. (Sklepi Sveta¹² z dne 26. novembra 2009 o izobraževanju otrok iz priseljskih družin).

¹⁰ Delavnice in seminarji na Filozofski fakulteti in Centru za slovenščino (Bešter, Medvešek 2010: 259).

¹¹ Programme for International Student Assessment oz. Program mednarodne primerjave dosežkov učencev je študija v kateri sodeluje okoli 60 držav. Študija zajema dijake in učence okoli petnajstega leta starosti: preverja njihovo pripravljenost na odraslo življenje ter meri njihove dosežke v matematični, naravoslovnih, bralni in finančni pismenosti ter pri problemskih nalogah (Wikipedia).

¹² Svet Evropske unije

Treba je opozoriti še na to, da pri integraciji ne gre le za vključevanje otrok v šolsko, pač pa tudi v širše socialno okolje, torej šola ni le prostor posredovanja znanja, pač pa tudi socializacije. Da bi bilo to vključevanje najbolj optimalno, je potrebno, da otrok поблиže spozna tudi kulturo, ki ga obkroža. Pomemben pripomoček pri vključevanju otrok priseljencev v eno ali drugo okolje je zato medvrstniška pomoč, saj ta spodbudi učenje slovenskega jezika. Pri otrocih oz. učencih, ki jim je slovenščina prvi, materni jezik, je dobro organizirati medvrstniško sodelovanje (ki ga spodbudi pedagog) in spodbujati druge otroke k odprtemu sprejemanju tujcev. Takšno sodelovanje spodbuja druženje otrok različnih narodnosti, kar prepreči združevanje isto govorečih otrok s priseljskim ozadjem, ki večinoma komunicirajo le v maternih jezikih, ne pa tudi v slovenščini, ki bi jo morali počasi usvojiti (Medvešek, Bešter 2010: 221).

7. Integrativnost okolja

Žal je o hitrem in kvalitetnem vključevanju mogoče govoriti le, če ima socialno okolje, v katerega se otrok vključuje, visoko stopnjo integrativnosti (Strategija 2007: 5–6). O tej lahko govorimo predvsem v urbanih središčih, kjer se že dolgo srečujejo s priseljevanjem in vključevanjem otrok priseljencev. Šole, ki stojijo v mestih, kamor se tujci tradicionalno priseljujejo, imajo že utečene sisteme (dodatni pouk itd.), medtem ko o tem lahko manj govorimo v ruralnem okolju, oziroma v šolah, ki stojijo v takšnem okolju. Tam prihaja ali do neznanja in neusposobljenosti pedagogov za ukvarjanje z otroki s priseljskim ozadjem ali pa celo do nenaklonjenosti do vpisa teh otrok (Medvešek, Bešter 2010: 211).

Jesenice so že dolgo končni cilj za priseljence, zato naj bi spopadanje s tovrstnimi težavami potekalo tekoče. V diplomskem delu bom zato s pomočjo pedagoginj poskušala odgovoriti na vprašanje, kako se na jeseniških osnovnih šolah spopadajo z domnevno površnostjo slovenske zakonodaje in pravne podlage, in kako so posamezne šole organizirane pri reševanju težav z integracijo otrok. Zanimalo me bo, koliko je glede na bogate izkušnje pedagoginj mogoče govoriti o integrativnosti slovenske družbe oz. osnovnošolskih otrok ter njihovi odprtosti za tujce in drugačnost.

8. Medkulturnost

Opismenjevanje in usvajanje uradnega jezika države je seveda pomemben element, vendar pa ne smemo pozabiti tudi na spodbujanje učenja in spoštovanja otrokovega prvega jezika, kulture in religije. Hkrati je potrebno spodbujati tudi razvoj spoštljivega odnosa do drugih kultur, narodov, jezikov in religij, torej razvoj medkulturnega zavedanja.

V osnovnih šolah bi bilo zato pozitivno spodbujati zanimanje za materni jezik, kulturo in religijo otroka priseljenca. Šole bi morale kako uro nameniti spoznavanju teh kultur, to spoznavanje pa ne bi bilo namenjeno le otrokom priseljencem, pač pa tudi drugim otrokom. Tako bi šole spodbudile večjo odprtost otrok pri sprejemanju drugih kultur. Problem nastane pri nekvalificiranosti pedagogov, ki se lahko o posameznih kulturah poučijo zelo na splošno, seveda v svojem prostem času, brez pomoči ministrstva, šole in dodatnih finančnih sredstev. Če govorimo o državah bivše Jugoslavije, je večini pedagogov ta kultura blizu; (poznajo npr. zgodovino, deloma pa tudi jezik in religijo), zato lahko organizirajo kako dodatno uro, posvečeno tem kulturam.

Priporočljivo bi bilo tudi, da bi šole organizirale učenje maternih jezikov otrok s priseljskim ozadjem¹³, saj lahko ti z obvladanjem prvega jezika, uspešneje usvojijo drugega. Poleg tega je učenje dobro tudi iz pravnega (ohranjanje človekovih pravic), ekonomskega (znanje jezikov in stiki s tujino) in kulturnega vidika. Znanje prvega jezika priseljencem pomaga pri komunikaciji z drugimi priseljenci, ki govorijo isti prvi jezik, predvsem pa pri ohranjanju lastne kulturne identitete (Bešter, Medvešek 2010: 243).

Na Jesenicah večina priseljencev iz držav bivše Jugoslavije doma komunicira v maternem jeziku. Vendar ne moremo več govoriti o znanju in obvladanju tega jezika, saj se otroci (pogosto pa tudi njihovi starši, ki so osnovnošolsko izobraževanje že opravljali v Sloveniji) niso učili maternega jezika in ga ne obvladajo dovolj, da bi lahko govorili o zadostnem znanju. Uporabljajo ga sicer v pogovorni obliki (ki se je naučijo od staršev in vrstnikov), ne znajo pa ga več uporabljati v pisni, knjižni obliki. Koliko se (ne)obvladanje maternega jezika

¹³ Na nekaterih šolah po Sloveniji opažajo interes otrok za učenje prvih jezikov; nekatere šole zato organizirajo dopolnilni pouk albanskega, hrvaškega, srbskega in makedonskega jezika (tega organizira tudi Osnovna šola Prežihovega Voranca na Jesenicah) (Bešter, Medvešek 2010: 245).

pozna pri usvajanju slovenščine, mi bodo povedale učiteljice. Zanimalo me bo še, koliko se na jeseniških šolah posvečajo medkulturnemu oz. interkulturnemu pristopu k učenju.

9. Osnovna šola Toneta Čufarja

Osnovna šola Toneta Čufarja je šola z dolgoletno tradicijo. Stoji v samem centru mesta in je zato srečevanje s priseljenci skorajda pričakovano. Čeprav je ubadanje s tovrstnimi težavami neizogibno in nujno, lahko rečem, da Osnovna šola Toneta Čufarja res odprto, organizirano in učinkovito rešuje vprašanja in težave s priseljenci in njihovim neznanjem jezika. Podatke mi je posredovala učiteljica razrednega pouka (od prvega do petega razreda), ki ima dolgoletne izkušnje (30 let delovne dobe). Podala mi je celotno sliko stanja na njihovi šoli.

Na Osnovni šoli Toneta Čufarja se srečujejo predvsem s prvo in drugo skupino priseljencev, torej z otroki, ki so bili rojeni v Republiki Sloveniji in imajo slovensko državljanstvo, lahko pa so bili rojeni v tujini in so državljanstvo pridobili naknadno ali pa so celo brez slovenskega državljanstva (največ Albanci). Priseljencev tretje skupine (begunci, prosilci za azil in osebe z začasno zaščito) ni. Prevladujejo priseljenci druge in tretje generacije, ki so bili rojeni v Sloveniji, sledijo tisti, ki so bili rojeni v tujini in imajo slovensko državljanstvo, kar precej pa je tudi otrok, ki so še brez slovenskega državljanstva. Težave z jezikom so pereče pri vseh skupinah, tudi pri tistih otrocih, ki so v Sloveniji od rojstva. Razlogi za priseljevanje so jasni. Za tu rojene otroke oz. njihove starše ali stare starše je Slovenija predstavljala novo priložnost; tu so dobili službo ali pa so se umaknili grozečim razmeram. Novi priseljenci sem prihajajo prek sorodstvenih vezi predvsem zaradi služb.

Od tistih, ki nujno potrebujejo učno pomoč v obliki dodatnih ur slovenščine, je tu največ priseljencev druge in tretje generacije, ki zaradi domačih razmer in medvrstniške komunikacije v maternem jeziku še vedno niso usvojili slovenskega jezika. Problem pa je najbolj pereč pri novih priseljenicah, ki nimajo nikakršnega predznanja slovenskega jezika. Največ novih priseljencev je Albancev iz Kosova in Makedonije, se pa prek družinskih vezi na Jesenice še vedno priseljujejo iz drugih držav bivše Jugoslavije. Natančnega števila mi žal ni uspelo pridobiti, je pa (po vrstnem redu) največ priseljencev iz Bosne in Hercegovine, Srbije, sledijo jim Albanci, Hrvati, Makedonci, najmanj ali celo nič pa je priseljencev iz Črne

gore. V vsakem razredu je več kot polovica otrok s priseljskim ozadjem, od tega vsaj dva, ki sta bila rojena v tujini.

Med novimi priseljenci po mnenju učiteljic jezik najhitreje usvojijo Albanci, ki so zaradi ničnega predznanja slovenskega jezika in odsotnosti sorodnosti med prvim in drugim jezikom prisiljeni čim hitreje usvojiti nov jezik. Pri njih je omejena tudi komunikacija učiteljev s starši, saj tudi ti ne obvladajo jezika. Sodelovanje s starši poteka najpogosteje prek otrok, ki staršem prevajajo (za prevajalca ni finančnih sredstev), a nastane vprašanje, ali je otrokov prevod verodostojen. Ostali imajo večje težave pri usvajanju slovenščine, saj jih učitelji večinoma razumejo (še zaradi učenja srbohrvaščine), in otroci niso v tolikšni meri prisiljeni v hitro usvajanje novega jezika.

9.1. Medvrstniška pomoč

Osnovna Šola Toneta Čufarja medvrstniške pomoči ne organizira izrecno, si pa vodstvo šole zagotovo prizadeva za večjo odprtost in jo zato spodbuja. Večinoma se otroci organizirajo sami; slovenski otroci npr. obiskujejo otroke s priseljskim ozadjem in jim pomagajo pri domačih nalogah ali pa se z njimi le pogovarjajo v slovenskem jeziku. Sicer takšno sodelovanje spodbujajo tudi v podaljšanem bivanju; tako šola ustvarja boljše odnose med učenci in podpira odprtost do tujcev.

Tudi sicer z odprtim sprejemanjem tujcev na Osnovni šoli Toneta Čufarja nimajo težav; vstop novih priseljencev, ali pa priseljencev druge ali tretje generacije poteka s stališča sprejemanja v družbo nemoteno. Razlog za to sta gotovo dejstvi, da so Jesenice že od nekdaj mesto priseljencev, in da pri tako majhnih otrocih o kaki ksenofobiji ne moremo govoriti (razen če je privzgojena, takih primerov pa je bilo do zdaj na tej šoli malo). Je pa res, da učitelji opažajo tvorjenje skupin po narodnosti, torej na eni strani zgolj skupine z učenci slovenske narodnosti, na drugi pa z učenci priseljenci, ki jih družijo predvsem jezik. Takšno druženje (namesto mešanega) spodbujajo tudi starši, ki se družijo z drugimi starši priseljenci in z njimi komunicirajo v maternih jezikih. Drži pa dejstvo, da je ravno zaradi velikega števila priseljencev vključevanje novo priseljenih otrok v socialno okolje hitro in uspešno.

9.2. Medkulturnost

Na Osnovni šoli Toneta Čufarja spodbujajo medkulturnost v smislu spoznavanja drugih kultur in v manjši meri tudi jezikov. Učitelji opažajo ravno že v prvem delu omenjeno zmes jezikov, ki nastane ob stiku prvega in drugega jezika. Novonastali jezik, ki ni ne slovenščina ne otrokov prvi jezik, je posledica dejstva, da otrok maternega jezika ne obvlada, drugega (slovenščine) pa ni usvojil. Od staršev, s katerimi komunicira v maternem jeziku, se le-tega površno nauči (tudi starši svojega prvega jezika ne obvladajo v zadostni meri), drugega pa ravno zaradi pomanjkanja komunikacije ne usvoji v zadostni meri. Vodstvo šole se žal s to težavo ne more spopasti; zaradi finančnega primanjkljaja ne more organizirati tečajev hrvaščine, bosanskega jezika ali srbščine, saj bi za takšne projekte moralo najeti zunanje sodelavce. Lahko pa učitelji sami organizirajo projekte, v katerem otroci spoznavajo posamezne kulture. Tako so npr. imeli »srbski dan«; takrat so učence obiskali študentje iz Srbije in jim v srbskem jeziku predstavili kulturo (folkloro, pravljice, pesmi, glasbo), zgodovino, jezik itd.. Organizirajo tudi razne dneve odprtih vrat, na katerih skupaj z otroki in starši iz tujih držav predstavljajo materno jezike, kulturo ... Takšni projekti prav na Jesenicah lahko uspejo, saj so priseljenci večinoma iz držav bivše Jugoslavije in zato učiteljem in ostalim strokovnim delavcem njihova prva narodnostna identiteta ni povsem neznana.

9.3. Oblike učne pomoči

Vodstvo Osnovne Šole Toneta Čufarja je glede vprašanja dodatne učne pomoči dobro organizirano. Organizirane ima kar tri oblike dodatnih ur. V popoldanskem času šola organizira t.i. tečaj BIPS («Beremo in pišemo skupaj»). Ta tečaj je namenjen otrokom, ki imajo težave s slovenskim jezikom, še bolj pa staršem, ki bi želeli otroku pomagati pri šolskih zadevah, pa ravno zaradi neznanja slovenščine ne morejo. BIPS se na Osnovni šoli Toneta Čufarja organizira za učence, ki zaključujejo prvo triado, saj vsaj deloma že znajo pisati in brati in je zato delo z njimi lažje. Tečaj vodi kar učiteljica razrednega pouka, ki ima več izkušenj s poučevanjem slovenščine kot drugega jezika, saj se tečaj organizira prav za opismenjevanje in učenje slovenščine.

V šolskem času ima šola organizirano individualno učno pomoč (IUP), ki jo najpogosteje vodijo študentje na praksi ali pa učitelji s primanjkljajem ur. Individualna učna pomoč se ne

osredotoča zgolj na neznanje slovenščine (organizirana je za vse učne predmete), je pa res, da ravno zaradi težav z jezikom učenci ne razumejo posameznih pojmov in posledično snovi. Individualna pomoč poteka kar med poukom, učitelji pa v tistih urah zelo počasi skušajo učencem razložiti snov. Čeprav fokusa ni na učenju drugega jezika, se zaradi počasne razlage in dobre artikulacije, ki si ju učitelj med takšno uro lahko privoščī, otrok priseljenec gotovo nauči tudi nekaj slovenskega jezika.

Dopolnilni pouk pa poteka v skupinah; nudijo ga vsem učencem. Lahko gre za kateri koli predmet ali snov, a se v večini dopolnilni pouk posveča prav učenju slovenskega jezika. Glede števila ur so na Osnovni šoli Toneta Čufarja neobremenjeni; učencem z učnimi in jezikovnimi težavami posvetijo toliko časa, kolikor ga potrebuje. Ne omejujejo se s 35 ali 300 urami na leto, pač pa število ur posvetijo posamezniku in njegovim potrebam, kar pomeni vsaj dve uri na teden.

Na dopolnilnem pouku najpogosteje izvajajo ravno dodatne vaje za slovenščino, saj imajo otroci s priseljskim ozadjem s slovnico obilo težav. Najbolj so te pereče v prvi triadi, ko imajo učenci težave z branjem, pisanjem in razumevanjem govornih in pisanih besedil in komunikacijo nasploh. V drugi triadi pa učitelji opažajo težave s slovnico (dvojina, sklanjatve), zato na dopolnilnem pouku največ pozornosti posvečajo tem težavam. Do dodatnega pouka slovenščine so otroci upravičeni v obdobju dveh let; tega se v Osnovni šoli Toneta Čufarja do določene mere tudi držijo; če opažajo sodelovanje in trud, je v primeru težav tudi po dveh letih otrok še opravičen do dodatnega ali dopolnilnega pouka, če pa otrok ne sodeluje, ne opravlja domačih nalog itd., njegove ure dodelijo drugemu, ki je bolj potreben teh ur. Sicer se prilagajajo učencem – nekateri vseh devet let šolanja potrebujejo dodatno učno pomoč, drugi jo prerastejo takoj, ko usvojijo jezik. Individualnih učnih načrtov šola ne pozna, se pa prilagojeno organizirajo in pripravijo ure dopolnilnega oz. dodatnega pouka. Slovenščino kot drugi jezik poučujejo samo tri učence, ki so se pravkar preselili iz tujine; ure potekajo v obliki popoldanskih tečajev, ki jih sicer vodijo nekvalificirane učiteljice (niso posebej usposobljene za poučevanje slovenščine kot drugega jezika).

Glede na število ur, raznovrstne oblike učne pomoči in kvaliteto dela s temi učenci, ni čudno, da na Osnovni šoli Toneta Čufarja opažajo dobre rezultate. Sčasoma večina teh učencev odpravi težave z jezikom; ko enkrat usvojijo jezik, pa tudi učnih težav nimajo več toliko. Do konca druge triade večina učencev vsaj že delno obvlada slovenski jezik. V višjih razredih

zato temu vprašanju ne posvečajo več toliko pozornosti. Učenci, ki so prej zaradi jezikovnih težav imeli tudi učne težave, pogosto postanejo celo odličnjaki, je pa res, da se po končani osnovni šoli pogosteje vpisujejo v poklicne srednje šole in so kasneje nižje poklicno kvalificirani.

9.4. Prilagojeno ocenjevanje

O prilagojenem ocenjevanju na Osnovni šoli Toneta Čufarja ni govora. Vsi učenci so ocenjeni z enakim številom ocen, ne glede na predmet ali učitelja. Razlog za to je dejstvo, da so učenci v prvi triadi (ko je tudi največ težav z jezikom) opisno ocenjeni, kasneje pa je težav mnogo manj in zato ni prilagojenega ocenjevanja. Razen v redkih primerih, ko se otrok v drugo ali tretjo triado šele vključi in je njegovo znanje mnogo prešibko, da bi lahko pisal enak test kot ostali, ki imajo dobro znanje slovenščine, vsi otroci pišejo enako teste¹⁴. Več svobode je pri ustnem preverjanju znanja; učitelji otrokom s slabim znanjem slovenščine prilagodijo vprašanja, ponavljajo pojme, ponudijo več možnosti itd..

9.5. Učni pripomočki

Posebnih učnih pripomočkov učitelji na Osnovni šoli Toneta Čufarja nimajo, so torej brez učbenikov za poučevanje slovenščine kot drugega jezika ali podobnih pripomočkov. Prepuščeni so predvsem sami sebi, pomagajo si s spletom in raznimi vajami, ki jih pripravljajo sami. Najbolj se pri vsem tem opirajo na redne učbenike in berila za slovenščino, saj za druge učne pripomočke primanjkuje finančnih sredstev, prav tako pa se zaradi pogoste socialne stiske družin, iz katerih izhajajo otroci priseljenci, učitelji finančno ne morejo zanesti na starše.

9.6. Dodatna izobraževanja za učitelje

Pri izbiri raznih tečajev in dodatnih izobraževanj so učitelji odvisni od lastne presoje. Imajo sicer obvezna izobraževanja (dvakrat na leto) v okviru te tematike, vendar je tam poudarek na

¹⁴ Za posebne teste imajo učitelji delo še z birokracijo, saj morajo iz Ministrstva za šolstvo in šport dobiti odobreno posebno odločbo. Sicer prilagodijo ocenjevanje tako, da je kak semester otrok neocenjen (oz. ima manjše število ocen), a mora do konca leta to nadoknaditi.

človekovih oz. priseljenčevih pravicah ter učiteljevih dolžnostih. Tam poudarjajo predvsem pravilno ravnanje in komunikacijo s temi otroki, torej kako se jim približati, kako reševati agresijo in spore, morebitne družinske težave itd.. Neobvezna pa je udeležba na tečajih in izobraževanjih, ki bi se ukvarjala dotično z reševanjem težav z neznanjem slovenskega jezika. Dobijo sicer katalog izobraževanj (razpiše jih Ministrstvo za šolstvo in šport), a se po izkušnjah intervjuvane učiteljice, nihče od učiteljskega kolektiva ne odloči za izobraževanje, povezano s poučevanjem slovenščine kot drugega jezika. Res pa je, da se mnogo učiteljev odloči za tečaje, povezane z opismenjevanjem otrok, ki obiskujejo razrede prve triade. Težave s slovenščino posebej obravnavajo tudi na t.i. študijskih skupinah ¹⁵.

Učno pomoč lahko nudijo vsi učitelji, ne glede na dodatna izobraževanja, ki so jih opravili ali ne, poleg njih pa tudi šolska svetovalna služba. Večinoma ti učitelji učijo razredni pouk, saj na višji stopnji težav s slovenščino ne zaznavajo več v tolikšni meri. Povezani so tudi z Osnovno šolo Poldeta Stražišarja, kjer so pedagogi posebej usposobljeni za ravnanje z učenci s slabšimi učnimi sposobnostmi in navadami. Ne osredotočajo se samo na učenje slovenščine, je pa na njem velik poudarek.

9.7. Sodelovanje

Na Osnovni šoli Toneta Čufarja lahko govorijo o dobrem sodelovanju učiteljskega zbora, pa tudi o sodelovanju učiteljev s svetovalno službo. Ravno zaradi tega tudi dosegajo tako dobre rezultate; osredotočijo se lahko na stvari, ki jih izpostavi en ali drug učitelj. Odlično poteka tudi sodelovanje z ravnateljico, ki zaupa presoji učiteljev in drugih strokovnih delavcev.

O sodelovanju s starši pa je mogoče povedati manj pozitivnih stvari. Celoten kolektiv se seveda trudi vzpostavljati stike s starši priseljenci, vendar pogosto nastajajo težave ravno zaradi neznanja jezika. Učitelji organizirajo govorilne ure in roditeljske sestanke, na katerih pogosto starši ne razumejo niti besede. V takšnih primerih je prevajalec otrok (ker si uradnih prevajalcev ne morejo privoščiti), in je zato pogosto kaj izgubljeno s prevodom. Sicer raznih dodatnih srečanj šola ne organizira, razen v primeru večjih težav. Pogosto problem nastane pri

¹⁵ Seminarji, kjer glave združijo učitelji iz istih regij (npr. Gorenjske), in ki poučujejo iste starostne skupine (4., 5. razred).

soglasju staršev za dopolnilni pouk, saj mnogi mislijo, da otrok ne potrebuje učne pomoči, takšen odnos pa ne spodbuja učenja slovenščine, marveč ga zavira.

9.8. Sklep

V primerjavi s preteklostjo, npr. z 90. leti, ko so se zaradi vojne ob razpadu Jugoslavije na Jesenice množično priseljevali tujci, Osnovna šola Toneta Čufarja nudi izdatno več pomoči. Priseljencev oz. tistih, ki imajo težave s slovenščino, je številčno približno enako, sama šola pa nudi mnogo več možnosti za otroke z učnimi težavami, povezanimi z jezikom. Kljub vsej organizirani pomoči učitelji ne opažajo velikih sprememb pri usvajanju jezika in integraciji otrok. Spremenil se je namreč tudi način življenja; medtem ko so se v preteklosti otroci mnogo več družili, brali in pisali, danes večino časa preživijo za računalniki ali pred televizorji.

Vseeno pa so učiteljski kolektiv in drugi strokovni delavci po besedah učiteljice, ki mi je posredovala vse informacije, sklepni v ugotovitvi, da glede na količino ur, raznovrstne oblike učne pomoči in odprtost družbe integracija otrok s priseljskim ozadjem na Jesenicah oz. na Osnovni šoli Toneta Čufarja ne bi smela biti in tudi ni problem. Kljub pogostosti in kompleksnosti težave lahko govorijo o uspešnem usvajanju slovenščine in posledično dobrih ali vsaj povprečnih učnih uspehih.

10. Osnovna šola Koroška Bela

Osnovna šola Koroška Bela stoji v deloma ruralnem okolju, ki pa ima v bližini tovarno oz. industrijsko območje. Tu lahko govorimo o zelo mešani narodnostni sliki učencev; hkrati so tu otroci s priseljskim ozadjem, ki živijo blizu delovnih mest svojih staršev in otroci, ki se sem vozijo iz bližnjih vasi oz. čisto ruralnih naselij in jim je slovenščina materni jezik. Problem s slovenščino je zaradi manjšega števila priseljskih otrok na Osnovni šoli Koroška Bela precej manjši, še vedno pa ne zanemarljiv; s tem vprašanjem se učitelji spopadajo v vseh treh triadah. Podatke mi je posredovala profesorica slovenščine s 35 leti izkušenj, ki ima z otroki priseljenci, ki jim slovenščina ni materni jezik, največ stika.

Celotna slika je podobna tisti iz Osnovne šole Toneta Čufarja, je pa tu otrok s priseljskim ozadjem precej manj: na Osnovni šoli Toneta Čufarja je v razredih po več kot pol otrok, ki jim je slovenščina drugi jezik (v kakšnem razredu sta tudi samo po dva otroka slovenske narodnosti), na Osnovni šoli Koroška Bela pa je takšnih otrok manj kot četrtnina na razred. Tudi tu gre predvsem za priseljence druge ali tretje generacije. Večina jih ima slovensko državljanstvo ali pa so v postopku urejanja; statusa tujca nima nihče. Novih priseljencev je malo, le kak otrok albanskega porekla, v naslednjem letu pa pričakujejo novega priseljenca iz Srbije. Ravno priseljenci iz Srbije prevladujejo, sledijo jim otroci iz Bosne in Hercegovine in Makedonije. Albancev je tu precej manj kot na Osnovni šoli Toneta Čufarja, je pa ravno pri njih jezik največji problem, saj so v večini novi priseljenci in niso dvojezični. Slovenščina jim je kot jezik zato čisto nova, redko pa razumejo še kak drug jezik, in je zato proces usvajanja zanje najtežji. Vseeno se hitro integrirajo, sploh v primerjavi z otroki druge in tretje generacije priseljencev, ki so bili tu rojeni, pa vseeno ne obvladajo učnega jezika.

Dopolnilni pouk praviloma koristijo vsi otroci, ki ima priseljsko ozadje, ne glede na to, ali gre za prvo, drugo ali tretjo generacijo. Tudi profesorica slovenščine na Osnovni šoli Koroška Bela kot največjo težavo pri usvajanju izpostavlja domače razmere in primanjkljaj v komunikaciji. Priseljske družine doma namreč komunicirajo v maternih jezikih, ki jih obvladajo deloma, vedno več pa opažajo grupiranja po jeziku, ko se med odmori zbirajo otroci priseljenci in komunicirajo v maternih jezikih. Od tega je odvisna tudi hitrost otrokovega vključevanja v šolstvo in socialno okolje; profesorica opaža, da je to vključevanje precej hitrejše pri tistih otrocih, ki se izven šole vključujejo v druge socialne strukture (npr. šport), veliko pa je odvisno tudi od staršev in otrokovih intelektualnih sposobnosti.

10.1. Medvrstniška pomoč

Učitelji (razredniki) močno spodbujajo pomoč vrstnikov, medsebojno sodelovanje, skupno učenje ipd., a opažajo, da le redko (gotovo pa redkeje kot v preteklosti) takšna pomoč tudi zaživi. Včasih uspe pod prisilo (kak otrok, ki govori slovenščino kot prvi jezik, obišče otroka priseljenca in mu pomaga pri domači nalogi itd.), gotovo pa ni spontane pomoči. Temu je krivo tudi dejstvo, da se otroci družijo glede na narodnost in prvi jezik, hkrati pa profesorji opažajo nasprotovanje staršev do medvrstniške pomoči.

Sicer na Osnovni šoli Koroška Bela ne morejo govoriti o zaprtosti; z odprtimi rokami sprejemajo vse otroke, ne glede na narodnost. Tudi med otroki ne opažajo ksenofobije ali česa podobnega. Problem je le v tem, da otroci živijo v vedno bolj zaprtih skupnostih, med katerimi ni komunikacije. Na tak način otroci s priseljskim ozadjem slovenščine ne morejo usvojiti v zadostni meri. Opažajo še, da pri sprejemanju znanje ali neznanje jezika ni težava, problem je bolj v različnosti kulturnih navad.

10.2. Medkulturnost

Profesorica slovenščine iz Osnovne šole Koroška Bela ostro opozarja na slabo znanje maternih jezikov pri otrocih s priseljskim ozadjem, s čimer je po njenem mnenju povezano neznanje slovenščine. Ti otroci namreč ne obvladajo maternih jezikov, saj govorijo tisto, česar so se naučili od staršev in vrstnikov. Od njih je zato težko pričakovati zadostno znanje drugega jezika, torej slovenščine. Pogosto ti otroci komunicirajo v neki mešanici njihovega prvega jezika in slovenščine. Rešitev bi bila po mnenju profesorice uvedba izbirnih ur, na katerih bi se ukvarjali s prvo kulturo in jezikom priseljencev. Zdi se ji tudi, da bi takšne vsebine padle na plodna tla, saj pri otrocih opaža ponos, povezan z njihovo prvo kulturo, in ne sramu. Tujim jezikom torej na Osnovni šoli Koroška Bela ne posvečajo zaslužene pozornosti (kar je povezano tudi s finančno stisko), se pa predvsem slovenistke na predmetni stopnji trudijo vključevati vsaj delček prvih kultur priseljencev v ure slovenščine. Zato npr. berejo tudi južnoslovansko književnost (Andrić), za kulturne praznike imajo recitale v vseh jezikih držav bivše Jugoslavije itd..

10.3. Oblike učne pomoči

Kljub temu, da je problem z jezikom manjši, kot na drugih jeseniških šolah, so tudi tu zelo dobro organizirani. Pravzaprav izvedba dodatne učne pomoči poteka enako kot na Osnovni šoli Toneta Čufarja. Tudi tu v sodelovanju z Ljudsko univerzo Jesenice organizirajo t.i. BIPS. Udeležijo se ga učenci tretjih in četrth razredov, seveda skupaj s starši. Tu je namenjen vsem otrokom in staršem, ne samo tistim s priseljskim ozadjem, opazili pa so izjemen odziv obojih.

Sicer profesorica kot najbolj učinkovito rešitev izpostavlja t.i. dopolnilne ure slovenščine. Te so namenjene vsem, ki imajo težave s slovenskim jezikom, vendar se jih v večini udeležujejo otroci s priseljskim ozadjem. Za otroke, ki so tujejezični (novi priseljenci), se organizira še dodatne ure, sicer naj bi zadoščale dopolnilne ure, ki načeloma potekajo po eno uro na teden oz. po potrebi. V prvi triadi so ure namenjene branju, pisanju in razumevanju (opismenjevanju), kasneje pa jih obiskujejo učenci, pri katerih je cilj doseči minimalne standarde pri slovenščini kot učnem predmetu. Obiskuje jih več otrok naenkrat. V nasprotju z učiteljico iz Osnovne šole Toneta Čufarja profesorica ne opaža znatne razlike na predmetni stopnji; meni, da se težave z jezikom vlečejo skozi celo osnovnošolsko obdobje, če ne celo še dlje. Še v tretji triadi opaža težave z osnovnimi stvarmi (branje, pisanje, razumevanje), kaj šele z bolj zapletenimi snovmi, kot so npr. odvisniki, sklanjatve itd.. Pri takšnih otrocih se tudi pri dopolnilnih urah slovenščine osredotočijo zgolj na znanje, ki je potrebno za doseganje minimalnih standardov (ali po domače povedano, za oceno 2). Redko se zgodi, da ti otroci sežejo po lepih rezultatih oz. ocenah, četudi jih po besedah profesorice na test pripravljajo skoraj dobesečno, z enakimi nalogami in podobno. Na predmetni stopnji veliko ur dopolnilnega pouka nadomesti tudi nivojski pouk, saj se med urami nivojskega pouka posvetijo učencem z enakimi učnimi uspehi, to pa pomeni, da v nižjem nivoju skušajo osvojiti osnove in se kompleksnejšim stvarjem ne posvečajo. Organizirajo tudi slovenščino za tujce, torej tiste otroke, ki so čisto na novo priseljeni v Republiko Slovenijo in imajo nično predznanje slovenskega jezika.

10.4. Prilagojeno ocenjevanje

Tudi Osnovna šola Koroška Bela nima prilagojenega ocenjevanja. Za vse učence so standardi enaki, pridobiti morajo določeno število ocen, ne glede na situacijo. Določene okvire se da premikati, npr. pri novih priseljencih, ki še niso usvojili slovenskega jezika. Ti so lahko kak semester čisto neocenjeni, teste jim prevajajo, dlje časa imajo za reševanje testa ali ustno odgovarjanje itd.. Vse zamujeno pa prej ali slej morajo nadomestiti in tekom leta doseči iste standarde kot ostali otroci.

10.5. Učni pripomočki

Zaradi finančne stiske tudi na tej šoli ne poznajo učbenikov in delovnih zvezkov za učenje slovenščine kot drugega jezika. Profesorji večino učnih listov, nalog, vaj in testov napišejo sami, s pomočjo lastnih izkušenj in lastne presoje, precej pa si pomagajo z učbeniki za slovenščino, saj so tudi tam vaje pisane za nivoje. Pogosto se poslužujejo tudi spleta, ki nudi kar nekaj interaktivnih vaj za učenje slovenščine. Te imajo po izkušnjah profesorice otroci zelo radi, posledično se preko njih ogromno naučijo.

10.6. Dodatna izobraževanja za učitelje

Situacija z dodatnimi izobraževanji je podobna kot na Osnovni šoli Toneta Čufarja, le da so tu učitelji še bolj omejeni s finančnimi sredstvi. Vsako leto dobijo katalog dodatnih izobraževanj, vendar se le redko uspejo udeležiti katerega izmed njih, če pa že, pa so ta izobraževanja bolj splošna, ne usmerjena v poučevanje slovenščine kot drugega jezika. Tudi obveznih izobraževanj na Koroški Beli ne poznajo. Ker so primorani poučevati slovenščino kot drugi jezik, jim še posebej primanjkuje za to kvalificiranih pedagogov. Situacijo zato rešujejo profesorice slovenščine, ki imajo dovolj izkušenj in znanja s tega področja.

10.7. Sodelovanje

Tudi na Osnovni šoli Koroška Bela učiteljski zbor komunicira in sodeluje med seboj. Na raznih razrednih sestankih eden drugega opozarjajo na bistvene težave (kar je tudi neznanje slovenščine) in skupaj iščejo rešitve. Dobro je tudi sodelovanje razredne in predmetne stopnje (profesorji slovenščine tudi najmlajšim pomagajo na dopolnilnih urah slovenščine) in učiteljskega zbora z drugimi strokovnimi delavci. Sodelovanje s starši pa je tudi tu bolj slabo; starši vse več stvari prelagajo na učitelje, doma pa ne postorijo nič. Temu primerno krivdo za slabe učne uspehe zvalijo na šolo in njene zaposlene. Po mnenju profesorice slovenščine je ignoranca staršev pogosto kriva za težave, ki jih imajo otroci zaradi neznanja jezika. Premalo jih spodbujajo v branje, gledanje slovenskih filmov, druženje z otroki, ki tekoče govorijo slovensko itd., namesto tega pa jim kupujejo vedno več tehnologije, ki že tako zavira socializacijo, kaj šele pri otrocih s slabim znanjem slovenščine.

10.8. Sklep

Čeprav je manj novih priseljencev, je v primerjavi s preteklimi leti na Osnovni šoli Koroška Bela opaziti več težav s slovenščino. Včasih je vse teklo bolj tekoče; čeprav ni bilo dopolnilnih ur ali dodatne učne pomoči, so otroci več brali in tako pridobivali tako znanje slovnice kot leksike, manj so se grupirali glede na jezik ali komunicirali prek elektronskih medijev, pa tudi starši so lepše sodelovali s šolskim kolektivom. Danes imajo zaradi finančne stiske, pritiskov staršev in modernizacije učitelji in profesorji delo močno oteženo. Vseeno se zelo dobro soočajo s to težavo, pohvalijo jih glede na druge jeseniške osnovne šole, opažajo pa tudi dobre rezultate pri usvajanju slovenščine in povprečne (redko nadpovprečne) splošne učne uspehe. V veliko pomoč jim je okolje, ki je zaradi dolge priseljske tradicije odprto in potrpežljivo pri sprejemanju teh otrok.

11. Zaključek

Jesenice so resda (zelo stereotipno gledano) nekakšen geto priseljencev iz bivše Jugoslavije, a so hkrati tudi mesto novih priložnosti. Zaradi zgodovine je mesto postalo zelo odprto za vse vrste drugačnosti (etnična, kulturna, verska) in zato nove ljudi sprejema s čedalje bolj odprtimi rokami. Ta odprtost misli in rok pa je glavni razlog, da lahko govorimo o uspešni integraciji otrok priseljencev v šolsko in socialno okolje.

Jeseniške osnovne šole se s težavami, povezanimi z vključevanjem otrok s priseljskim ozadjem v šolsko in socialno okolje, glede na dve šoli, ki sem ju vključila v raziskavo, spopadajo zelo dobro. Učitelji obeh šol organizirajo podobne ure dodatne učne pomoči, da lahko posebno pozornost posvetijo učencem z jezikovnimi težavami. Ne glede na to, da ena šola stoji v centru mesta in ima več kot pol učencev s priseljskim ozadjem, druga (s precej manjšim številom teh otrok) pa v ruralnem okolju, obe šoli dosejata odlične rezultate pri reševanju tovrstnih težav. Večja ovira je le finančna stiska; reševanje teh težav bi morala podkrepiti še boljša usposobljenost učiteljev in profesorjev za poučevanje slovenščine kot drugega jezika, pa tudi večje število učnih pripomočkov. Glede na celotno situacijo pa lahko zaključim, da se šole v Občini Jesenice odlično spopadajo z neznanjem slovenščine pri osnovnošolskih otrocih s priseljskim ozadjem.

12. Viri in literatura

Bešter Romana in Medvešek Mojca: Vključevanje migrantskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem. Ur. Bešter Romana in Medvešek Mojca: *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani*. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 2010.

Dolenc Danilo: Priseljevanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni. Ur. Komac Miran: *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 2007.

<http://www.inv.si/DocDir/Publikacije-PDF/2007/KNJIGA.pdf> (Dostop 3. 9. 2014)

Informacije za tujce. www.infotujci.si (Dostop 2. 9. 2014)

Programme for International Student Assessment. *Wikipedia*.

http://en.wikipedia.org/wiki/Programme_for_International_Student_Assessment (Dostop 2. 9. 2014)

Praprotnik Katja: Kadri iz drugih republik in pokrajin. Ur. Bregant Boris: *Jesenice: mesto jekla in cvetja*. Jesenice, Občina Jesenice, 2007.

Sklepi Sveta z dne 26. novembra 2009 o izobraževanju otrok iz migrantskih družin.

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2009.301.01.0005.01.SLV. (Dostop 18. 8. 2014)

Statistični urad Republike Slovenije. www.stat.si. (Dostop 20. 8. 2014)

Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije, 2007.

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/projekti/Strategija_vkljucevanje_migrantov.doc. (Dostop 12. 8. 2014)

Povzetek

Diplomsko delo obravnava vprašanje slovenščine kot učnega predmeta in učnega jezika na osnovnih šolah v občini Jesenice. Ukvarja se predvsem z vprašanjem usvajanja slovenščine pri otrocih priseljencih iz držav bivše Jugoslavije, ki jim slovenščina ni prvi, oziroma materni jezik in imajo z jezikom povezane učne težave. Prvi del diplomskega dela raziskuje teoretična izhodišča in zakonodajo s tega področja. Ugotovljeno je, da je slovenska zakonska podlaga premalo razdelana, čeprav se posveča tem vprašanjem. Glede na pravno podlago so otrokom priseljencem omogočene enake možnosti osnovnošolskega šolanja kot ostalim otrokom, za otroke, ki ne obvladajo slovenskega jezika pa so predvidene oblike učne pomoči v obliki dodatnih ur slovenščine, individualnih učnih načrtov in prilagojenega ocenjevanja znanja. Problem je v sami izvedbi dodatnih ur, saj učitelji pogosto nimajo sredstev za njihovo kakovostno uresničevanje; primanjkuje financ, s tem je povezano tudi pomanjkanje učnih pripomočkov (učbenikov), časa, strokovne usposobljenosti (npr. za poučevanje slovenščine kot drugega jezika) itd.. Pri integraciji teh otrok obstaja še vprašanje odprtosti okolja; bolj odprto te otroke sprejema mestno okolje, saj se v mesta (sploh industrijska, kakršna so tudi Jesenice) tuji priseljujejo že tradicionalno. Bolj je okolje odprto (v smislu šol, ki so pripravljene pomagati tem otrokom, pa tudi socialnega okolja), hitreje poteka usvajanje slovenskega jezika.

Drugi del diplomskega dela predstavlja empirična raziskava, katere namen je bil ugotoviti, kako dejansko poteka pouk na dveh osnovnih šolah v Občini Jesenice, v katerega se vključujejo tudi učenci priseljenci. Ena izmed šol stoji v samem centru mesta, druga pa v predmestju, v bolj ruralnem okolju. Na prvi šoli sta učna pomoč in učenje slovenščine zelo dobro organizirana, kar je povezano z dejstvom, da šolo obiskuje ogromno število otrok s priseljskim ozadjem. Pripravljene imajo kar tri oblike učne pomoči, kjer se sicer vse začne in konča z usvajanjem jezika, nimajo pa organiziranih ur učenja slovenščine kot drugega jezika. Sicer na tej šoli zelo dobro sodelujejo med seboj ter s starši in učenci, zato dosegajo odlične rezultate; težave zaznavajo samo v prvih dveh triadah, medtem ko kasneje učenci jezik že obvladajo dovolj, da jim ne povzroča težav pri učenju in socializaciji.

Kljub temu, da druga šola stoji v bolj vaškem okolju, kjer je učencev s priseljskim ozadjem vsaj četrtno manj, tudi na tej šoli lahko govorimo o dobri učni pomoči za te otroke.

Organizirajo več oblik učne pomoči (deloma celo ure slovenščine kot drugega jezika), ki jih večinoma vodijo učitelji razrednega pouka in profesorji slovenščine. Tudi tu člani kolektiva odlično sodelujejo med seboj, medtem ko sodelovanja s starši ne morejo opisati s presežniki. Največ težav imajo zaradi slabe pismenosti v obdobju prvih dveh triad, kasneje (na predmetni stopnji) pa predvsem pri slovenščini kot učnem predmetu (zaradi kompleksnosti slovenske slovnice). Sicer na obeh šolah poteka uspešno vključevanje otrok s priseljenkim ozadjem v šolsko in širše socialno okolje.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo, ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 1. 7. 2014

Tamara Azinović

Izjava kandidata / kandidatke

Spodaj podpisana Tamara Azinović izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno in dovoljujem / ne dovoljujem objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Ljubljana, 1. 7. 2014